

ШАРҚ ХУРМОСИНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШ ТАРИХИНИ ЎРГАНИШ

Аннотация. Хурмо — субтропик ўсимлик бўлиб, унинг жуда кўп турлари бор. Хурмо дарахтлари 18°C совуққа бардош бериши мумкин. Совуқ 20°C етганда унинг бир йиллик новдалари ундан ҳам ошса ер устки қисми кучли зарарланади. Экиш учун тавсия этиладиган хурмо навлари: Тамопан, Зенжи-мару, Хиакуме, Хурмони экиш схемаси — 6×5 м, кўчатларни экиш март ойи давомида амалга оширилади, Касаллик ва зараркунандаларга қарши курашиши.

Калит сўзлар: Хурмо тарих, бой анъана, мевали дарахт, кўчат.

Аннотация. В статье плод финики - это субтропическое растение с множеством разновидностей. Пальмы выдерживают мороз при -18 ° C. Когда мороз достигает 20 ° C, его ежегодные ветви растут еще дальше, и поверхность почвы сильно повреждается. Рекомендуемые даты посадки: тамопан, дзэндзи-мару, сякуме, схема посадки пальм - 6 × 5 м, посев рассады в марте, борьба с болезнями и вредителями. Пальмам вредят паукообразные и виноградные черви. Заболевания являются бактериозом и подвержены риску гниения.

Annotation. In the article, the fruit of the date is a subtropical plant, with many varieties. Palm trees can withstand frost at -18 ° C. When the frost reaches a 20 ° C, its annual branches grow even further and the surface of the soil is severely damaged. Recommended dates for planting: Tamopan, Zenji-maru, Xiakume, Palms planting scheme - 6 × 5 m, sowing of seedlings during March, Disease and pest control. The palm tree is harmed by spiderworms and grape worms. Diseases are bacteriosis and are at risk of rot.

Хурмо — субтропик мевали ўсимлик бўлиб, меваси шифобахш хусусиятга эга. Хурмо меваси тўйимли, серсув, ширин таъмга эга, таркибида 17–20% глюкоза ва фруктоза шаклида қанд бор. Пишиб етилган хурмо меваси таркибида нисбатан юқори миқдорда С витамини, темир тузлари ва жуда кам миқдорда кислота (0,05–0,20%) мавжуд. Хурмо меваси ошқозон яраси (язва), камқонлик, йод танқислиги билан боғлиқ касалликларда яхши даво бўлади. Хурмо мевасидан консерва ва кондитер саноатида ҳам фойдаланилади. Хурмо дарахти ўта манзарали кўринишга эга. Айниқса, куз даврида баргларининг ажиб тусда ранг олади, кўнғиряшил ялтироқ барглари орасида сариқ, олов рангли йирик мевалари кўзга ташланади. Шарқ хурмосининг ватани Хитой ҳисобланиб, у жуда қадимдан ўстирилади. Хурмо кейинчалик Японияга олиб келинган, Японияда хурмо «каки» деган ном

олиб, бу «меваларнинг меваси» ёки «сараланган мева» деган маънони беради. Хитой ва Японияда хурмо мевасини кенг омма истеъмол қилади. Япончасига «каки», хитойчасига «шизи» деб юритилувчи хурмо Шарқда, айниқса, Хитой, Корея ва Японияда узоқ тарих ва бой анъаналарга эга мевали дарахтдир. Меваси янги узилган ҳолда ёки қурилган ҳолда ҳам истеъмол қилиниши мумкин. Хурмо меваси ва дарахтининг бошқа қисмлари бир неча минг йиллар давомида Хитой халқ табобатида қўлланилиб келинган. Япониялик дурадгор хунармандлар эса қимизак (пишиб етилмаган, тахир) хурмо навлари шарбатини табиий лак билан қориштириб, ёғочдан ясалган буюмларни ташқи муҳитдан ҳимоя қилишда фойдаланишган. Хитой ва Япония хурмо етиштириш етакчилиги қилади. Хурмо боғлари бутун дунё бўйлаб 315000 гектарга яқин майдонни эгаллайди. Хурмонинг келиб чиқиш тарихи

1-расм. Хурмозор.

аслида Хитойга бориб тақалсада, у Корея ва Японияда ҳам узоқ даврдан бери ўстирилиб келинади. Японияда навлар устида кўп илмий ишлар қилинганлиги ҳақида маълумотлар бор. Ҳозирги кунда қимизак бўлмаган (қимизаклик тушунчаси ҳақида қуйироқда сўз юритилади) Шарқ хурмоси навлари Японияда кашф қилинган. XIX асрнинг иккинчи ярмида Япониянинг Ғарбга «очирилиши» хурмо дарахтининг дунё бўйлаб тарқалишига сабаб бўлди, хусусан, 1885 йили савдо кемаси бошлиғи бўлган Перри Япониядан қайтишда АҚШга хурмо дарахтини олиб келган. Шундан сўнг Шарқдан ташқарида ҳам хурмони тижорат мақсадларида етиштиришнинг бошланишига яна 100 йил керак бўлди ва бу асосан Италия, Исроил, Австралия, Янги Зеландия ва АҚШ (Калифорния) каби мамлакатлар ҳудудларида амалга оширила бошланди. Хурмо ёзи илиқ ва қиши ўртача бўладиган минтақаларда яхши ўсади. Хурмо, асосан, Осиё мамлакатларида истеъмол қилинади. Жанубий яримшардаги Австралия ва Янги Зеландия каби мамлакатлар экспорти хурмо истеъмол бозорларини йил давомида узлуксиз равишда таъминлаб туриш имконини беради. Хитой, Япония ва Корея халқлари хурмо билан узоқ ўтмишдан яхши таниш бўлишса, қолган халқлар ҳам аста-секинлик билан хурмо мевасини етиштириш ва истеъмол миқдорини ошириб боришмоқда. Шарқдан ташқарида тижорат мақсадида хурмо етиштирувчи мамлакатлар жумласига Испания, Туркия, Исроил, Бразилия, Австралия ва Янги Зеландия

дияни киритиш мумкин. 2007 йилдаги жаҳон ялпи хурмо меvasининг ҳосили 3,3 миллион тоннани ташкил этган. Ўрта Осиёга эса хурмо илк бор 1910–1914 йил олиб келинган ва Тошкент, Самарқанд, Ашхобод ва бошқа шаҳарлардаги ҳаваскор боғбонлар боғларида экилган. Жумладан, Самарқанд шаҳрига 1911 йил олиб келиниб экилган хурмо дарахти 1948–1949 йилгача ҳосил берган. Якка тартибда олиб келиниб экилган айрим экинлар керакли самарани бермади. Бу янги турдаги ўсимликни Ўзбекистонга 1935 йил режа асосида олиб келиниб, маълум майдонда (Денов) боғ барпо қилинди. Шу билан бир қаторда хурмо кўчатларини етиштириш ишлари қизгин олиб борилди ва 1938 йил Ўрта Осиёда биринчи бўлиб, шу ерда етиштирилган кўчатлардан 0,5 га майдонда боғ барпо қилинди ва шу даврдан эътиборан Ўзбекистоннинг жанубида Шарқ хурмоси дарахти

кўчатларини етиштириш кескин ошиб борди ва бутун республикага тарқалишида юқоридаги тажриба базасининг хизмати самарали бўлди. Шарқ хурмоси кўчатига бўлган талаб қўшни мамлакатларда ҳам ортиб борапти. Талабнинг ортиб бориши хурмо дарахтининг ўсиш ареалини (ҳудудини) кенгайтириб, унинг янги, истиқболли навларини яратиш ва жалб қилишга сабаб бўлмоқда. Хулоса қилиб, Ўзбекистон шароитида хурмо меvasларини етиштиришни ҳар томонлама ўрганиш натижасида кимёвий сифат кўрсаткичлари тўғрисида маълумот олиш мумкин бўлиб, ундан кейинчалик меvasларни сақлаш ва қуриштириш, қайта ишлашнинг технологик параметрларини яхшилаш учун фойдаланилади.

А.М.НАЗАРОВ, ассистент,

Р.Х. ХАКИМОВ,

Тошкент давлат аграр университети.

АДАБИЁТЛАР:

1. Бўриев Х., Ризаев Р. Мева-узум маҳсулотлари биокимёси ва технологияси. Т.: «Мехнат», 1996.
2. Бўриев Х., Жураев Р., Алимов О. Мева-сабзавотларни сақлаш ва уларга дастлабки ишлов бериш. Т.: «Мехнат», 2002.
3. Орипов А. Хурмо етиштириш технологияси / А. Орипов, Ш. Аббасов. – Тошкент: «Sharq», – 2013. – 80 б.
4. Орипов Р.О. ва бош. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш ва қайта ишлаш технологияси. Т.: «Мехнат», 1991.
5. Остонакулов Т.Э., Нарзиева С.Х. Мевачилик асослари. Ўқув қўлланма. Т.: 2010.
6. Бузнашвиди П.Ш., Устинников В.Д., Степанов В.Н. Экструдированные продукты // Пищевая промышленность. 1990. № 2. С.41.
7. Бурцев А.В. Совершенствование технологии экструдированных продуктов на основе растительного и животного сырья. Автореф. Дисс. Канд. Техн. Наук. - Краснодар: КубГТУ, 2003. - 24с.

УЎТ: 634.51

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАСИ

ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ ШАРОИТИДА ГРЕК ЁНҒОҒИ КЎЧАТЛАРИ НОВАДАЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШИГА ЎҒИТ МЕЪЁРЛАРИНИНГ ТАЪСИРИ

Аннотация: Бўстонлиқ тумани суғориладиган типик бўз тупроқлари шароитида ёнғоғининг “Идеал”, “Тонкоскорлупный”, “Бостанлыкский”, “Родина Гроздевидный” навларининг ўсиш динамикасига N120P60K30 фониди, маҳаллий ўғит (30 т/га) ва N60P30K15 + маҳаллий ўғит (10 т/га) вариантларида минерал ўғитларнинг таъсири ўрганилган.

Калим сўзлар: грек ёнғоғи, минерал ўғитлар таъсири, навларни ривожланиши, ўсув динамикаси, кўчатлар.

Abstract. In the conditions of typical irrigated gray soils of Tashkent region, Bostonlik district on the growth dynamics of walnut varieties Ideal, Thin-shell, Bostonlik, Homeland Grozny against the background of N120P60K30, the effect of local fertilizer (30 t / ha) and N60P30K15 + local fertilizer (10 t / ha).

Key words: walnut, the effect of mineral fertilizers, development of the variety, growth dynamics, seedlings.

Аннотация. В статье изучены влияние органических и минеральных удобрений на фоне N120P60K30, органические удобрения (30т/га) и N60P30K15+органические удобрения (10т/га) на динамику роста сортов грецкого ореха Идеал, Тонкоскорлупный, Бостанлыкский, Родина Гроздевидный в типичных сероземных почвах Басталлыкского района Ташкентской области.

Ключевые слова: грецкий орех, влияние минеральных удобрений, развитие сортов, динамика роста, саженцы.

Кириш. Республикаимизнинг деярли барча вилоятларида ёнғоқ кўпинча сувли ерда ўстирилади. Аммо, унинг ривожланиши учун йилга 600 мм дан кам бўлмаган ёғингарчилик тушади-ган денгиз сатҳидан 1800 метргача баландликлардаги ерлар, айниқса Бўстонлиқ туманидаги тоғли худуд жуда қулайдир.

Бу ерларда ёнғоқ табиий ҳолда ва боғларда суғорилмасдан ҳам яхши ривожланади. Бўстонлиқ туманида ўстирилаётган ёнғоқлар нав жиҳатидан энг қимматли ҳисобланади [1].

Республикаимизда мавжуд ёнғоқзорларда мева сифати яхши, ҳосилдорлиги юқори, қасалликларга чидамли,